

USMON AZIM IJODIDA “ALPOMISH” DOSTONI

ToshDO‘TAU magistri

Boynazarova Gulbahor Rustamovna

ANNOTATSIYA

Maqolada Usmon Azim ijodida “Alpomish” dostoniga murojatlar tasvirlangan. Nima uchun bu folklor qoliplaridan foydalanilganligi izohlangan va xulosalar berilgan. Maqola yozishda tasviriy metodlardan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: Talmeh, folklor, qolip, to‘qima, motiv

ABSTRACT

The article describes references to the epic “Alpomish” in the works of Osman Azim. Why these folklore patterns were used is explained and conclusions are given. Descriptive methods were used in writing the article.

Keywords: Talmeh, folklore, mold, texture, motif

Adabiyotda talmeh san’ati bor, bu san’atning ma’nosi – chaqmoq chaqqanda ko‘rinmay qolgan kichik mavjudotlar ko‘rinishi degan ma’nodan kelib chiqqan. Ijodkorlar tarixiy shaxslar va voqea hodisalardan ularning ko‘rinmay qolgan jihatlarini ko‘rsatish va bugungi kundagi muammolarni tasvirlash ular orqali tasvirlash uchun foydalanishgan. Usmon Azim ijodida ham xalq og‘zaki ijodi namunalari ko‘plab uchraydi. Ular ichida “Alpomish” dostoniga murojaatlar va dostonga qo‘shimcha kiritilgan o‘rinlar uchraydi.

“Alpomish” dostoni Usmon Azimni hayajonga solgan va bir emas, bir necha martalab qo‘liga qalam olishga da’vat etgan doston.. U ijodining dastlabki davrida ham, sal keyinroq “Baxshiyona” turkumida ham “Alpomish” ohanglariga murojaat qiladi. Uning nasrdagi “G‘oz” hikoyasi, keyinroq “Alpomishning qaytishi” dramasi, “Tong otgan taraflarda” dramatik dostonida “Alpomish”ga u yoki bu darajada

tayanilgan. Umuman, Usmon Azimning bu mavzudagi asarlarining barchasiga “Alpomish” asos bo‘lgan, deyish mumkin. Biroq yozuvchi birgina manbaga qayta-qayta murojaat etganda ham mavzu jihatdan bir-biriga yaqin, ammo mazmun tomondan umuman betakror asarlar yaratadi. U doston qolipidan bugungi kun uchun muhim mavzularni yoritishda foydalangan.

“Alpomish” dostonida zindonda yotgan Alpomishning yoniga tushgan G‘oz bilan bog‘liq motiv bor. Bu motivga ko‘ra, bir oyog‘i singan va bir qanoti shikastlangan G‘oz zindonga yiqiladi. Alpomish G‘ozning yaralari bitib, uchadigan bo‘lgach, uning qanotiga xat bog‘lab: “Elu xalqimga mening o‘lik- tirik xabarimni sen yetkazsang,” deya niyat qilib, G‘ozni uchirib yuboradi. G‘oz o‘n to‘rt kecha-kunduz uchgach, Shakaman tog‘iga yetib, qanotlari tolib, toqqa qo‘nadi. G‘ozni mana shu tog‘ etagida yashovchi bir kampirning o‘g‘li otgan bo‘lib, u G‘ozning o‘lmasdan, faqat yarador bo‘lgani, hatto uchib ketganidan alamiga chiday olmay, bir necha yildan beri o‘lasi bo‘lib yotgan edi. Hordiq chiqarib, kuch yig‘ish uchun toqqa qo‘ngan G‘ozning g‘ag‘illagan tovushi kasal yotgan Merganning qulog‘iga yetadi. U o‘zini “oriyatga qo‘ygan” G‘ozni ovozidan tanib, uni yana otmoq payiga tushadi. Kampir esa, G‘ozni uchirib yuborish payiga tushadi. Mergan Kampirning so‘ziga quloq solmay, G‘ozni otadi. U o‘qni otganida G‘oz uchib ketadi va o‘g‘il og‘ir dard bilan yotib qoladi. G‘oz esa xatni, eson-omon Alpomishning singlisi Qaldirg‘ochga yetkazadi. Dostondagi G‘oz bilan bog‘liq motiv shu sujet bilan tugaydi. Usmon Azim mana shu kichikkina syujetni biroz kengaytirib, uni dastlab hikoyaga aylantirdi. Hikoyada qahramon hayotidan birgina epizodni yaratgan. G‘ozni o‘ldirolmay, oriyatdan kuyib ketgan o‘g‘ilning ruhiy holati tasvirlangan. Muallif diqqat markazida Kampir obrazi turadi. Kampir farzandini baloga giriftor etayotganini bilib tursa ham, G‘ozning elchi ekanligini ko‘ngli sezib, uni uchirib yuboradi. Kampir ana shu murakkab ruhiy jarayonda dunyoni, insoniyatni balo-qazolardan saqlab qola oladigan ilohiylashtirilgan kuch darajasiga ko‘tariladi. Hikoya “Alpomish” dostonidagi motiv asosida yozilgan bo‘lsa-da, dostonidagi epizodning davomi sifatida tamoman yangicha talqin etilgan.

Usmon Azim hayot haqida nimaiki demoqchi bo‘lgan bo‘lsa, shuning hammasini badiiy asarda tasvir etilgan odamlarning yashash sharoiti, xulq-atvori, ruhiyati, bajaradigan ishlari, intilishlari va o‘ylarida, umuman olganda, taqdirida aks ettirishga harakat qiladi. Shunga ko‘ra, hikoyaga, dostondagilardan tashqari, yana bir qancha yangi obrazlar kiritilgan. Unda dostonda mavjud bo‘lgan G‘oz, Kampir, uning o‘g‘li, Alpomish, Oybarchin kabi obrazlar qatoriga folchi Bo‘lgan Kal, tabib Luqmoni Hakimlar ham qo‘shilgan.

Hikoya yozilganidan so‘ng oradan ma‘lum vaqt o‘tgach, yozuvchida uni yanada kengaytirish niyati tug‘ildi va 2013- yili ana shu “G‘oz” hikoyasi asosida “Tong otgan tarafdarda” dramasi yaratdi. Dramaning qamrovi katta, unda yozuvchi o‘zining hayot haqidagi, o‘zbek xalqining tarixi haqidagi fikr va o‘ylarini ifodalashga harakat qilgan. Hikoyadagi voqea dramaga yanada kengayib, yangi tafsilotlar bilan ko‘chdi. Shu sababli asar ma‘lum syujet asosida yaratilgan bo‘lsa-da, butunlay mustaqil yangi asar darajasiga ko‘tarildi. Asardagi mazmun abadiyatga, insoniyatga aloqador. Alloh taqdirini bitadi, uni o‘zgartirib bo‘lmaydi. Ammo biz insonlar taqdirimizdagi voqealarga nisbatan unday bo‘lishi kerak yoki bunday bo‘lishi kerak edi deb, norozilik bildiramiz. Biz duo qilib o‘zimiz xohlagan narsaga erishsak ham Haqni ayblaymiz. Aslida bizga bunday bo‘lishidan oldin Allohdan ko‘p bora ishoralar berilgan edi. Mergan obrazi orqali ijodkor or-nomus masalasidan tashqari taqdirga norozi bo‘lgan va o‘zi xohlagan narsaga erishganda esa, uni u uchun yomin bo‘lganini, onasini yo‘qotganini tasvirladi. Bu buun hikoyaning mazmuni desak ham adashmagan bo‘lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Malika Fozilova. Usmon Azim ijodida “Alpomish” dostoni motivlari. Maqola